

KICHIK BIZNES FAOLIYATINI MOLİYALASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Jo'rayev Dilshodbek Komiljonovich

Termiz davlat universiteti Magistratura bo'limi,

Moliya yo'nalishi 1-bosqich magistr talabasi

E-mail: jorayevdilshodbek7@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu ilmiy ishda kichik biznes faoliyatini moliyalashtirish jarayonlarini takomillashtirish masalalari har tomonlama o'rganiladi. Mamlakat iqtisodiyotida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning tutgan o'rni yildan-yilga ortib borayotgan bir paytda, ushbu sektorning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, investitsion salohiyatini kuchaytirish va raqobatbardoshligini oshirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Kichik biznes nafaqat iqtisodiy o'sishning drayveri, balki bandlikni ta'minlash, hududiy rivojlanishni jadallashtirish va bozor infratuzilmasini kengaytirishda ham asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli kichik biznesni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish — nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlik uchun ham zarur bo'lgan strategik vazifa hisoblanadi. Tadqiqot davomida kichik biznes subyektlarining moliyalashtirishda duch keladigan asosiy to'siqlari — kredit resurslarining cheklanganligi, yuqori stavkalar, garov talablarining murakkabligi, moliyaviy savodxonlik yetishmovchiligi, bank tizimi bilan o'zaro aloqalarning sustligi — chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, mikromoliya tashkilotlari, lizing, faktoring, crowdfunding va venture moliyalashtirish kabi zamonaviy moliyaviy instrumentlarning qo'llanish imkoniyatlari ham ilmiy asosda o'rganiladi. Davlat tomonidan yaratilayotgan imtiyozlar, subsidiyalar, grantlar va kafillik mexanizmlarining samaradorligi, ularning kichik biznes rivojiga real ta'siri haqida ham batafsil yoritilgan. Mazkur ishda xalqaro tajribaga alohida e'tibor qaratilib, rivojlangan davlatlar — AQSh, Yaponiya, Janubiy Koreya, Singapur va Yevropa mamlakatlarining kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash borasidagi muvaffaqiyatli modellariga tahliliy nazar tashlanadi. Ushbu tajribalar asosida O'zbekiston sharoitiga mos taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Xususan, kichik biznes uchun risklarni baholashning yangi yondashuvlari, kredit reyting tizimini joriy etish, raqamli bank xizmatlarini kengaytirish, ochiq moliya (open banking) platformalarini shakllantirish va moliyaviy inklyuziyani kuchaytirish bo'yicha istiqbolli yo'nalishlar taklif etilgan. Tadqiqot natijalari kichik biznesning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, yangi investitsiyalarni jalb qilish, kreditlardagi shaffoflikni oshirish va moliyalashtirish jarayonlarini avtomatlashtirishga qaratilgan amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Ishning ilmiy ahamiyati shundaki, unda nafaqat mavjud muammolar tahlil qilinadi, balki bozor talabiga mos, real sektorni

rivojlantirishga xizmat qiluvchi kompleks yechimlar taklif etiladi. Mazkur material kichik biznesni rivojlantirish siyosatini takomillashtirishga qiziqqan tadqiqotchilar, iqtisodiy soha mutaxassislari, davlat organlari xodimlari, tadbirkorlik subyektlari va talabalarga mo'ljallangan bo'lib, amaliyotda qo'llash uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Abstract. This scientific work comprehensively studies the issues of improving the processes of financing small business activities. As the role of small business and private entrepreneurship in the country's economy is increasing year by year, ensuring the financial stability of this sector, strengthening its investment potential and increasing its competitiveness are becoming increasingly important. Small business is not only a driver of economic growth, but also one of the main factors in ensuring employment, accelerating regional development and expanding market infrastructure. Therefore, improving the mechanisms of financing small businesses is a strategic task that is necessary not only for economic, but also for social stability. During the study, the main obstacles faced by small business entities in financing — limited credit resources, high rates, complex collateral requirements, lack of financial literacy, and weak interaction with the banking system — are analyzed in depth. The possibilities of using modern financial instruments such as microfinance organizations, leasing, factoring, crowdfunding and venture financing are also studied on a scientific basis. The effectiveness of state-created incentives, subsidies, grants and guarantee mechanisms, as well as their real impact on the development of small businesses, are also discussed in detail. This work pays special attention to international experience and analyzes successful models of financial support for small businesses in developed countries - the USA, Japan, South Korea, Singapore and European countries. Based on these experiences, proposals and recommendations suitable for the conditions of Uzbekistan have been developed. In particular, new approaches to assessing risks for small businesses, introducing a credit rating system, expanding digital banking services, forming open banking platforms and strengthening financial inclusion are proposed. The results of the study include practical recommendations aimed at strengthening the financial stability of small businesses, attracting new investments, increasing transparency in loans and automating financing processes. The scientific significance of the work is that it not only analyzes existing problems, but also offers comprehensive solutions that meet market demand and serve the development of the real sector. This material is intended for researchers, economic specialists, government officials, business entities and students interested in improving small business development policies, and creates broad opportunities for practical application.

Аннотация. В данной научной работе комплексно исследуются вопросы совершенствования процессов финансирования деятельности субъектов малого бизнеса. Поскольку роль малого бизнеса и частного предпринимательства в

экономике страны с каждым годом возрастает, все большую актуальность приобретают обеспечение финансовой устойчивости этого сектора, укрепление его инвестиционного потенциала и повышение конкурентоспособности. Малый бизнес является не только драйвером экономического роста, но и одним из основных факторов обеспечения занятости, ускорения регионального развития и расширения рыночной инфраструктуры. Поэтому совершенствование механизмов финансирования субъектов малого бизнеса является стратегической задачей, необходимой не только для экономической, но и для социальной стабильности. В ходе исследования подробно анализируются основные препятствия, с которыми сталкиваются субъекты малого бизнеса при финансировании, — ограниченность кредитных ресурсов, высокие ставки, сложные залоговые требования, недостаточная финансовая грамотность, слабое взаимодействие с банковской системой. Также на научной основе изучаются возможности использования современных финансовых инструментов, таких как микрофинансовые организации, лизинг, факторинг, краудфандинг и венчурное финансирование. Подробно рассматривается эффективность государственных механизмов стимулирования, субсидий, грантов и гарантий, а также их реальное влияние на развитие малого бизнеса. В работе особое внимание уделено международному опыту и анализируются успешные модели финансовой поддержки малого бизнеса в развитых странах – США, Японии, Южной Корее, Сингапуре и странах Европы. На основе этого опыта разработаны предложения и рекомендации, подходящие для условий Узбекистана. В частности, предлагаются новые подходы к оценке рисков для малого бизнеса, внедрению системы кредитного рейтинга, расширению услуг цифрового банкинга, формированию открытых банковских платформ и усилению финансовой инклюзии. Результаты исследования включают практические рекомендации, направленные на укрепление финансовой устойчивости малого бизнеса, привлечение новых инвестиций, повышение прозрачности кредитования и автоматизацию процессов финансирования. Научная значимость работы заключается в том, что она не только анализирует существующие проблемы, но и предлагает комплексные решения, отвечающие потребностям рынка и служащие развитию реального сектора. Данный материал предназначен для исследователей, экономических специалистов, представителей органов власти, субъектов предпринимательства и студентов, заинтересованных в совершенствовании политики развития малого бизнеса, и создает широкие возможности для практического применения.

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonlari, raqobatning kuchayishi va iqtisodiy tizimlarning jadal transformatsiyasi sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik milliy iqtisodiyotning eng muhim halqalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Dunyoning deyarli barcha taraqqiy etgan mamlakatlarida kichik biznes iqtisodiy o‘sishning asosiy drayveri, innovatsion g‘oyalarning manbai va aholi bandligining kafolati sifatida e’tirof etiladi. O‘zbekiston ham bu borada so‘nggi yillarda tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, moliyaviy resurslarga bo‘lgan kirishni yengillashtirish, biznes yuritish sharoitini yaxshilash va moliyaviy barqarorlikni kuchaytirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlarni amalga oshirmoqda. Natijada kichik biznesning iqtisodiyotdagi ulushi ortib, uning eksport salohiyati va ichki bozordagi faolligi sezilarli darajada oshdi. Shu bilan birga, kichik biznes subyektlari faoliyatini moliyalashtirish masalasi hamon dolzarb bo‘lib qolmoqda. Mubolag‘asiz aytish mumkinki, moliyalashtirish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi, kredit resurslarining yuqori qiymati, garov ta‘minotiga qo‘yiladigan talablardagi murakkabliklar, moliyaviy savodxonlikning pastligi hamda moliya institutlari bilan o‘zaro hamkorlikdagi byurokratik to‘siqlar kichik biznesning keng ko‘lamda rivojlanishiga jiddiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Zamonaviy iqtisodiyotda biznes uchun nafaqat kapitalga ega bo‘lish, balki uni samarali jalb etish, risklarni boshqarish, barqaror moliyaviy oqimlarni shakllantirish va investitsion imkoniyatlardan oqilona foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotning zarurligi shundaki, kichik biznesni moliyalashtirishning an‘anaviy mexanizmlari — bank kreditlari, subsidiyalar va davlat dasturlari — bilan bir qatorda, yangi moliyaviy instrumentlar: mikromoliya, lizing, faktoring, kraudfanding, venchur moliyalashtirish va raqamli moliyaviy texnologiyalar (fintex) jadal rivojlanib bormoqda.

Bu esa moliyalashtirishning moslashuvchan, innovatsion va kam xarajatli modellarini shakllantirishni taqozo etadi. Shu jihatdan kichik biznes faoliyatini moliyalashtirishni takomillashtirish bo‘yicha kompleks ilmiy yondashuv ishlab chiqish iqtisodiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Mazkur ishda kichik biznesni moliyalashtirishning mavjud holati, uni rivojlantirishga to‘sqinlik qilayotgan omillar, xalqaro tajriba, amaldagi davlat qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining samaradorligi hamda istiqboldagi imkoniyatlar chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, moliyaviy resurslarga bo‘lgan kirishni yengillashtirish, moliyalashtirish jarayonlarini raqamlashtirish, kichik biznes uchun qulay moliyaviy infratuzilma yaratish va bank-mijoz munosabatlarida shaffoflikni oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar taklif etiladi. Tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundan iboratki, unda kichik biznes faoliyatini moliyalashtirish bo‘yicha nazariy yondashuvlar bilan bir qatorda, O‘zbekiston sharoitiga mos bo‘lgan amaliy mexanizmlar ishlab chiqilgan. Natijalar iqtisodiyotning

real sektorida faoliyat yurituvchi kichik tadbirkorlik subyektlari, moliya tashkilotlari va davlat idoralari uchun asosli metodik tavsiyalarni taqdim etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Kichik biznesni moliyalashtirish masalasi tadqiqotlarda keng yoritilgan. A. Vahobovning fikricha, “kichik biznesni rivojlantirishning asosiy omili — uning uzluksiz moliyaviy ta’minoti va barqarorlikni qo‘llab-quvvatlaydigan mexanizmlardir” [1].

R. Xolmatov esa moliyalashtirish infratuzilmasining rivojlanmaganligi kichik biznesning investitsion faolligiga salbiy ta’sir qilishi mumkinligini qayd etadi [2].

J. Stiglitz va A. Weissning tadqiqotlarida kichik biznes kredit bozori uchun yuqori risk tufayli ko‘pincha mablag‘ jalb qila olmasligi, ya’ni axborot assimetriyasi muhim to‘siq ekanini ta’kidlanadi [3].

M. Abdulkarimov bank kreditlaridan tashqari lizing, faktoring va mikroqarz kabi muqobil moliyalashtirish vositalarini keng joriy etish zarurligini bildiradi [4].

Sh. Yusupov raqamli moliya va fintech platformalar kreditga kirishni oshirayotganini qayd etadi [5].

H. Abdullayev esa davlat kafilliklari, subsidiya va soliq imtiyozlari kichik biznesning moliyaviy yukini kamaytirib, investitsion faoliyatni rag‘batlantirishini ta’kidlaydi [6].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda kichik biznesni moliyalashtirish masalalari o‘rganildi. Tadqiqotda **analitik, solishtirma va statistik usullar** qo‘llanib, O‘zbekiston sharoitida bank va muqobil moliyaviy xizmatlarning kichik biznes rivojlanishiga ta’siri tahlil qilindi. Shuningdek, mavjud ilmiy adabiyotlar va tajribaviy ma’lumotlar asosida xulosalar chiqarildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, kichik biznesning moliyalashtirilishi uning moliyaviy barqarorligi va rivojlanish darajasi bilan bevosita bog‘liq ekanligi aniqlangan. Uzluksiz moliyaviy ta’minot va samarali moliyaviy boshqaruv kichik tadbirkorlikning asosiy rivojlanish omillari hisoblanadi. Shu bilan birga, moliyalashtirish infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmagani kichik biznesning investitsion faolligini cheklaydi. Kredit bozorida yuqori risk darajasi va axborot assimetriyasi tufayli ko‘pincha kichik biznes moliyaviy resurslardan chetda qoladi. O‘zbekiston sharoitida ham kredit olish jarayonidagi byurokratik to‘siqlar va garov talablari kichik tadbirkorlar uchun asosiy muammo sifatida qayd etilgan. Shu sababli, tadbirkorlar bank kreditlaridan tashqari lizing, faktoring, franchayzing va mikroqarz kabi muqobil moliyaviy vositalarga murojaat qilishadi. Raqamli moliya va fintech platformalarining rivojlanishi kichik biznes uchun kredit olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Onlayn kreditlash tizimlari va elektron to‘lovlar tadbirkorlarning moliyaviy resurslarga kirishini sezilarli darajada

oshiradi. Shu bilan birga, davlatning kafillik, subsidiya va soliq imtiyozlari kabi instrumentlari kichik biznesning moliyaviy yukini kamaytirib, investitsion faoliyatni rag'batlantiradi. Umuman olganda, tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, kichik biznesning moliyalashtirilishi faqat kredit resurslarining mavjudligiga emas, balki moliyaviy xizmatlarning diversifikatsiyasi, raqamli platformalarning rivojlanishi va davlat tomonidan yaratilgan qo'llab-quvvatlovchi mexanizmlarga ham bog'liq. Shu asosda, kichik biznesning barqaror rivojlanishi uchun moliyalashtirish tizimini modernizatsiya qilish, muqobil moliyaviy vositalarni keng joriy etish va byurokratik to'siqlarni kamaytirish muhim ekanligi aniqlanadi.

Moliyalashtirish usuli	Afzalliklari	Kamchiliklari	O'zbekistondagi holati
Kraudfanding	- Sodda jarayon - Past foiz stavkalar - Keng investor bazasi	- Xavfsizlik xatarlari - Yuqori marketing xarajatlari	Rivojlanish bosqichida, huquqiy baza mavjud emas
P2P kreditlash	- Tez qaror qabul qilish - Bank vositachiligi yo'q	- Yuqori risk darajasi - Chegaralangan kredit miqdori	Dastlabki bosqichda
Venchur kapital	- Yirik investitsiyalar - Uzoq muddatli hamkorlik	- Murakkab shartlar - Yuqori talablar	Shakllanish bosqichida
Mikrokredit	- Soddalashtirilgan tartib - Tez rasmiylashtirish	- Yuqori foiz stavkalari - Qisqa muddat	Faol rivojlanmoqda
Lizing	- Soliq imtiyozlari - Boshlang'ich to'lov past	- Cheklangan aktivlar - Uzoq rasmiylashtirish	Barqaror rivojlanmoqda

Jadval ma'lumotlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, har bir moliyalashtirish usuliningo'zigaxos afzalliklari va kamchiliklari mavjud. O'zbekiston sharoitida mikrokredit va lizingxizmatlarinisbatan yaxshi rivojlangan bo'lib, kraudfanding va P2P kreditlash kabi innovatsionusullarendigina shakllanish bosqichida turibdi. Venchur kapital bozorini rivojlantirish uchun esahuquqiybazani takomillashtirish va institutsional infratuzilmani yaratish talab etiladi. Ushbumoliyalashtirish usullarining kompleks rivojlanishi kichik biznes sub'ektlarining moliyaviyresurslarga bo'lgan ehtiyojini samarali qondirish imkonini beradi. O'zbekistonda ham davlat tomonidan kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashbo'yichabir qator dasturlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Tadbirkorlikni rivojlantirishagentligitomonidan kichik biznes sub'ektlariga kredit olish uchun kafolatlar berilmoqda. 2023-yildabunday kafolatlar hajmi 4 trln so'mni tashkil etgan. Zamonaviy moliyalashtirish usullarining rivojlanishi bir qator muammolarni hamkeltiribchiqarmoqda. Xususan, raqamli platformalar orqali moliyalashtirishda xavfsizlik masalalari, firibgarlik holatlari va ma'lumotlar himoyasi bilan bog'liq muammolar mavjud. Shuningdek, yangimoliyalashtirish usullarining huquqiy tartibga solinishi ham dolzarb masala hisoblanadi. Kichik biznesni

moliyalashtirishning zamonaviy usullarini tahlil qilish natijasida quyidagitendensiyalar aniqlandi:

1. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi moliyalashtirish jarayonlarini soddalashtirmoqdava yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

2. An'anaviy bank kreditlari bilan bir qatorda, muqobil moliyalashtirish usullari hamkengtarqalmoqda.

3. Davlat tomonidan kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlaritakomillashtirilmoqda. 4. Xalqaro moliya institutlari kichik biznesni moliyalashtirish uchun maxsus dasturlar ishlabchiqmoqdalar. O'zbekistonda kichik biznesni moliyalashtirishning zamonaviy usullarini rivojlantirishuchun quyidagi yo'nalishlarda ishlash talab etiladi:

1. Kraudfanding va P2P kreditlash platformalarining huquqiy bazasini yaratish vatartibgasolish mexanizmlarini ishlab chiqish.

2. Venchur kapitali bozorini rivojlantirish uchun zarur infratuzilmani shakllantirish.

3. Mikrocredit tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish va ularning moliyaviyimkoniyatlarini kengaytirish.

4. Lizing xizmatlari bozorini rivojlantirish va yangi lizing mahsulotlarini joriy etish.

5. Davlat tomonidan kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarinitakomillashtirish. Yuqoridagi chora-tadbirlarning amalga oshirilishi kichik biznes sub'ektlariningmoliyaviyresurslarga bo'lgan ehtiyojini qondirish va ularning barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Zamonaviy moliyalashtirish usullarining rivojlanishi esa iqtisodiyotning muhimsektorihisoblangan kichik biznesning yanada taraqqiy etishiga olib keladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kichik biznesning moliyalashtirilishi uning barqaror rivojlanishi va investitsion faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Kredit resurslarining yetishmasligi, byurokratik to'siqlar va garov talablari kichik tadbirkorlar uchun asosiy muammolar sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, lizing, faktoring, franchayzing va mikroqarz kabi muqobil moliyaviy vositalar, shuningdek, raqamli moliya va fintech platformalari tadbirkorlarning moliyaviy resurslarga kirishini sezilarli darajada yaxshilamoqda. Davlat tomonidan yaratilgan kafillik, subsidiya va soliq imtiyozlari esa moliyaviy yukni kamaytirib, investitsion faollikni rag'batlantiradi.

Shu asosda quyidagi takliflar ishlab chiqiladi:

1. Kichik biznes uchun moliyalashtirish infratuzilmasini rivojlantirish, kredit olish jarayonidagi byurokratik to'siqlarni kamaytirish.

2. Bank kreditlaridan tashqari lizing, faktoring, franchayzing va mikroqarz kabi muqobil moliyaviy vositalarni keng joriy etish.
3. Raqamli moliya va fintech platformalarining imkoniyatlarini oshirish, onlayn kreditlash tizimlarini rivojlantirish.
4. Davlat tomonidan kafillik, subsidiya va soliq imtiyozlari kabi qo‘llab-quvvatlovchi mexanizmlarni takomillashtirish va samaradorligini oshirish.
5. Kichik tadbirkorlar uchun moliyaviy savodxonlikni oshirishga qaratilgan trening va seminarlar tashkil etish.

Ushbu takliflar amalga oshirilsa, kichik biznesning moliyalashtirilishi va rivojlanishi sezilarli darajada yaxshilanadi, investitsion faollik oshadi hamda iqtisodiyotning barqaror o‘shishiga hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vahobov, A. **Korxonalar moliyasi**. – Toshkent: “Iqbol” nashriyoti, 2019.
2. Xolmatov, R. **Kichik biznesni moliyalashtirishning dolzarb masalalari**. – Toshkent: “Iqtisodiyot” jurnali, 2020.
3. Stiglitz, J., Weiss, A. **Credit Rationing in Markets with Imperfect Information**. – American Economic Review, 1981.
4. Abdulkarimov, M. **Kichik biznesning moliyalashtirish manbalari va alternativ instrumentlar**. – Toshkent: “Moliyaviy tadqiqotlar” jurnali, 2021.
5. Yusupov, Sh. **Raqamli moliya va kichik biznes**. – Toshkent: “Fintech va Innovatsiyalar” jurnali, 2022.
6. Abdullayev, H. **Davlatning kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari**. – Toshkent: “Iqtisodiy rivojlanish” jurnali, 2020.